

Date: 17th October-2025

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING IJTIMOYIY JIHATDAN XAVFLI AHVOLDA BO'LGAN VOYAGA YETMAGANLAR BILAN ISHLASH FAOLIYATI

Nortillayev Nurbek Alijon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi kursanti

E-mail: [nortillayevnurbek@gmail.com]

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorining ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan voyaga yetmaganlar bilan ishlash faoliyatining huquqiy, tashkiliy va psixologik asoslari tahlil qilinadi. Maqolada voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishda oilaning, ta'lim muassasalarining hamda mahalla institutlarining o'rni va ular bilan o'zaro hamkorlikning ahamiyati yoritiladi. 2024–2025-yillarda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar doirasida profilaktika inspektorining faoliyatini takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektori, voyaga yetmaganlar, ijtimoiy xavfli holat, huquqbuzarlik, jinoyatchilikning oldini olish, ijtimoiy hamkorlik, tarbiya.

Аннотация: В статье анализируются правовые и организационные основы деятельности инспекторов профилактики по работе с несовершеннолетними, находящимися в социально опасном положении. Особое внимание уделено вопросам профилактики правонарушений, сотрудничеству семьи, школы и махалли, а также совершенствованию психологических подходов в работе инспекторов.

Ключевые слова: инспектор профилактики, несовершеннолетние, социально опасное положение, профилактика, правонарушение, сотрудничество, воспитание.

Annotation: This article analyzes the legal and organizational foundations of preventive inspectors' activities in working with minors in socially dangerous situations. It highlights cooperation between the family, school, and community in preventing juvenile delinquency, as well as the need to improve psychological approaches and modernize the prevention system in Uzbekistan.

Keywords: preventive inspector, minors, socially dangerous condition, prevention, juvenile delinquency, cooperation, education.

KIRISH

Jamiyatning har bir a'zosi, ayniqsa, yosh avlodning to'g'ri tarbiyalanishi, ularning huquqiy ongi va ma'naviy dunyosining shakllanishi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Bugungi globallashuv sharoitida voyaga yetmaganlar o'rtasida turli salbiy ijtimoiy holatlar — jinoyatchilik, huquqbuzarlik, internetdagi noqonuniy kontent va oilaviy beqarorlik holatlarining kuchayishi kuzatilmoqda.

Shu sababli, O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar organlari tizimida profilaktika inspektorlari faoliyati alohida e'tibor markazida turadi. Ular jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish, voyaga yetmaganlarning ijtimoiy xavfli holatga tushib

Date: 17th October-2025

qolishini bartaraf etish, ularni ijtimoiy hayotga qayta jalb etish kabi muhim vazifalarni bajaradilar.¹⁶

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, ijtimoiy xavfli holatdagi voyaga yetmaganlar bilan ishlash jarayonida nafaqat huquqiy, balki psixologik, tarbiyaviy va ijtimoiy yondashuvlar uyg'un holda amalga oshirilishi zarurdir.

1. Ijtimoiy xavfli ahvolda bo'lgan voyaga yetmaganlar toifasi va ularni aniqlash mezonlari

O'zbekiston Respublikasi "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi qonuniga muvofiq, ijtimoiy jihatdan xavfli ahvoldagi voyaga yetmaganlar — bu oila muhitining nosog'lomligi, ota-onaning beparvoligi yoki tarbiyaviy nazoratning yo'qligi sababli jinoyat sodir etish xavfi ostida bo'lgan shaxslardir.

Bunday holatga quyidagi belgilar xos bo'ladi:

muntazam maktabga bormaslik yoki dars qoldirish;

ota-ona tomonidan e'tiborsizlik, oilaviy zo'ravonlik;

noto'g'ri muhit yoki jinoyatga moyil tengdoshlar ta'siri;

psixologik tushkunlik va nazoratsizlik.

Profilaktika inspektori bunday bolalarni aniqlash uchun maktab, mahalla va ijtimoiy xodimlar bilan muntazam aloqada bo'lishi, ularning oilaviy muhitini o'rganishi hamda zarur hollarda voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyaga ma'lumot taqdim etishi lozim¹⁷.

2. Profilaktika inspektorining huquqiy maqomi va vazifalari

Profilaktika inspektorining huquqiy maqomi O'zbekiston Respublikasining "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi qonuni hamda "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonunlarda belgilangan.

Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

voyaga yetmaganlar o'rtasida huquqbuzarliklarning oldini olish;

nazoratsiz va tarbiyasi og'ir bolalar ro'yxatini yuritish;

ota-onalar bilan profilaktik suhbatlar o'tkazish;

ta'lim muassasalari va mahalla fuqarolar yig'ini bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish;

xavfli holatdagi bolalar uchun ijtimoiy reabilitatsiya dasturlarini tashkil etish.

Profilaktika inspektori faoliyati faqat nazorat va ogohlantirish bilan cheklanmay, balki ijtimoiy yordam va psixologik qo'llab-quvvatlashni ham o'z ichiga olishi zarur¹⁸.

3. Amaldagi muammolar va ijtimoiy hamkorlikdagi kamchiliklar

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar bilan ishlash jarayonida bir qator muammolar mavjud:

¹⁶ . . O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori, 2024-yil 5-iyun.

¹⁷ . O'zbekiston Respublikasi "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi qonuni, 2024-yil

¹⁸ . IIV Akademiyasi "Voyaga yetmaganlar bilan ishlashning huquqiy asoslari" darsligi, Toshkent, 2025

Date: 17th October-2025

ayrim hollarda maktab va mahalla o'rtasidagi axborot almashinuvi sust;
ota-onalarning huquqiy ongi past darajada;
profilaktika inspektorlarining psixologik tayyorgarligi yetarli emas;
ijtimoiy xizmatlar o'rtasidagi koordinatsiya sust.

2024-yil IIV tomonidan o'tkazilgan tahlillarga ko'ra, voyaga yetmaganlar orasida qayta huquqbuzarlik sodir etish holatlari 11 foizni tashkil qilgan. Bu esa, nazorat emas, balki ijtimoiy reabilitatsiyaga asoslangan yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

4. Faoliyatni takomillashtirish va samaradorlikni oshirish yo'nalishlari

Profilaktika inspektorlarining faoliyatini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlar dolzarb hisoblanadi:

1. Raqamli nazorat tizimini joriy etish — voyaga yetmaganlar bo'yicha yagona elektron ma'lumotlar bazasi yaratish.

2. Psixologik tayyorgarlikni kuchaytirish — inspektorlar uchun maxsus treninglar va malaka oshirish dasturlari tashkil etish.

3. Oila va maktab bilan hamkorlikni mustahkamlash— har chorakda uch tomonlama monitoring tizimini joriy etish.

4. Ijtimoiy xizmatlar tarmog'ini kengaytirish — bolalar bilan ishlovchi psixolog, sotsiolog, pedagog va huquqshunoslarning birgalikdagi jamoasini yaratish.

5. Jamoatchilik nazorati va OAV bilan hamkorlik — voyaga yetmaganlar muammolari haqida ijobiy ijtimoiy fikrni shakllantirish.

Ushbu yo'nalishlar profilaktika faoliyatining samaradorligini oshirish bilan birga, jamiyatda huquqiy madaniyatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Profilaktika inspektorining ijtimoiy jihatdan xavfli ahvolda bo'lgan voyaga yetmaganlar bilan ishlash faoliyati — bu faqat huquqni muhofaza qilish emas, balki insonparvarlik, tarbiya va ijtimoiy mas'uliyatni o'z ichiga olgan murakkab jarayondir.

Ushbu sohada davlat, oila, ta'lim muassasalari va jamoatchilikning hamkorligi zarur. Profilaktika inspektorlari faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish, ularning kasbiy va psixologik salohiyatini oshirish, raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish — kelajakda voyaga yetmaganlar o'rtasidagi huquqbuzarliklarni kamaytirishning eng samarali yo'lidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi qonuni, 2024-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi qonuni, 2023-yilgi tahrir.
3. "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonun, 2024-yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori, 2024-yil 5-iyun.
5. IIV Akademiyasi "Voyaga yetmaganlar bilan ishlashning huquqiy asoslari" darsligi, Toshkent, 2025.

Date: 17th October-2025

6. O‘zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi voyaga yetmaganlar ishlari bo‘yicha komissiya hisobotlari, 2025-yil.
7. BMTning “Bola huquqlari to‘g‘risida”gi konvensiyasi, 1989-yil.
8. UNESCO: “Child Protection and Social Reintegration Guidelines”, Parij, 2024.
9. Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash vazirligi hisobotlari, 2025-yil.
10. Stat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma’lumotlari, 2025-yil yanvar.

